

بررسی انواع تقصیر مربیان ورزشی در باشگاه ها و ایجاد خسارت ناشی از آن

اسماء بیرانوند

کارشناسی ارشد مدیریت راهبردی در سازمان های ورزشی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات

چکیده

مسئول کسی است که در مقابل دیگری باید تعهدی را به عهده بگیرد و برای انجام دادن یا ندادن آن ضمانت اجرا وجود دارد. اگر کسی با عمل خود موجب لطمه به حقوق قانونی اشخاص دیگر شود اصطلاحاً می‌گوییم مسئولیت قانونی دارد. حقوق ورزشی یکی از گرایش‌های علم حقوق است که حوادث و رویدادهای ورزشی را از لحاظ حقوقی مورد بررسی قرار می‌دهد. منظور از رویدادهای ورزشی تمامی جرائم و شبه جرائمی است که توسط ورزشکاران، مربیان و تولید کنندگان لوازم و تجهیزات و امثال آن‌ها به طور مستقیم یا غیر مستقیم در رابطه با ورزش صورت می‌گیرد. موضوع این حوادث ممکن است جان، سلامتی، اموال، حیثیت، شرافت و سایر حقوق قانونی اشخاصی باشد که در محدوده ورزش به نحوی حضور دارند. در قوانین ایران در خصوص مسئولیت مدنی مربیان ورزشی حکم دقیقی دیده نمی‌شود. از آن جا که قانون خاصی در این رابطه نیست بر اساس قواعد عمومی مسئولیت مدنی تعیین تکلیف می‌شود و تنها استثنا مسئولیت مربیان شنا می‌باشد که بر اساس اصل ۱۶۷ قانون اساسی به فقه رجوع می‌گردد. مسئولیت مدنی مربیان ورزشی مبتنی بر تقصیر است و تقصیر آن‌ها عبارت است از عدم نظارت بر امکانات و وسایل آموزشی که ناشی از تعهدشان می‌باشد. تعهد مربیان در مورد افراد مبتدی به نتیجه و در مورد افرادی که دوره‌های مبتدی ورزش مربوطه را گذرانده‌اند، به وسیله است.

واژه‌های کلیدی: حقوق ورزشی، باشگاه ورزشی، تقصیر، رابطه سببیت، جبران ضرر

مقدمه

ورزشکاران، از جمله افرادی هستند که بیشترین آسیب ها را در عرصه ورزش متحمل می شوند. عامل بروز این حوادث و آسیب ها بسیار متنوع است. یکی از این عوامل، مربیان ورزشی هستند که گاهی در انجام وظایف خویش سهل انگاری می نمایند و موجب وارد آمدن خساراتی به بازیکنان شده و متعاقب آن زمینه ایجاد مسئولیت مدنی، کیفری و انضباطی را برای خویش فراهم می نمایند. این در حالیست که در زمان های نه چندان دور، خساراتی که به ورزشکاران وارد می آمد، عمدتاً بدون جبران باقی می ماند؛ چرا که شرکت در فعالیت های ورزشی نشانه جوانمردی بود، که با دریافت خسارت از عامل ورود زیان، در تضاد قرار داشت. از طرفی جسارت ناشی از شرکت در رقابت های ورزشی، به معنای قبول خطر، آسیب ها و صدمات وارده به خود بود. اما سال هاست که این تفکر، قدرت مطلق خود را از دست داده است و راه هایی برای جبران زیان ها و خسارات وارده از ناحیه مربیان به ورزشکاران، در برابر آن ها گشوده شده است و مربیان در صورت قصور در انجام وظیفه، باید در قبال ورزشکاران پاسخگو باشند. البته در جهت حمایت از حقوق مربیان نیز نظریه هایی مطرح گردیده است که تحت عنوان قبول خطر و همچنین تقصیر زیان دیده به آن ها می باشد.

گفتار اول : انواع تقصیر مربیان ورزشی**بند اول : تقصیر در نظارت**

یکی از وظایف مربیان ورزشی نظارت بر اماکن ورزشی، میدین ورزشی، ابزار و وسایل ورزشی و غیر ورزشی مورد استفاده ورزشکاران و سازماندهی ورزشکاران در گروه های مناسب است که در امر آموزش یا فعالیت های ورزشی مورد استفاده قرار می گیرد. استانداردهای که باید مربیان ورزشی به آن ها دقت نماید یا عبارت دیگر نظارت کافی و لازم را داشته باشند تا مانع از ورود خسارت به ورزشکاران گردد و موجب براءت مربیان ورزشی از خسارات وارده شده شود به عبارت دیگر هرگونه تسامحی در انجام تکلیف چنانچه منجر به سانحه ای شود تقصیر متوجه آن ها و مواظف به جبران خسارت خواهند شد. (آقائی نیا، ۱۳۶۹، ص ۱۴۰).

الف: رعایت استانداردهای امکانات آموزشی عمومی (وسایل عمومی)

منظور از امکانات ورزشی یا اسباب و لوازم عمومی ورزشی ابزارهای است که ورزشکاران به طور عمومی ونه به صورت خصوصی برای عملیات ورزشی مورد استفاده قرار می دهند. مانند اسباب ژیمناستیک، وزنه، دیسک، چکش، تخته شیرجه، توپ و لوازمی از این قبیل. مربیان و سرپرستان در راستای تکلیف به مراقبت از سلامت جسمانی و روحی روانی ورزشکاران (احسنی فروز، ۱۳۶۹، ص ۶۹) به موجب مقررات ورزشی ها مکلف به بازدید و اطمینان از سلامت اسباب و لوازم هستند. (آقائی نیا، ۱۳۶۹، ص ۱۴۲) مخصوصاً از آنجا که اغلب مربیان وسایل و تجهیزاتشان را میخرند یا در تصمیم گیری برای تهیه آن سهیمند (مارتنز، ۱۳۸۷، ص ۵۹۲) نقش مهمی را در این زمینه ایفای نمایند. این الزام در متن آیین نامه های مختلف بیان شده است. به طور مثال می توان به قانون دوم قوانین و مقررات داوری فوتبال اشاره کرد که مقرر می دارد توپ بایستی گرد و قسمت خارجی آن از چرم و یا از جنس دیگر باشد ولی نباید جنسی به کار رود که خطر برای بازیکنان ایجاد کند، (نصیری، قوانین و مقررات داوری فوتبال، ص ۵۰) همچنین طبق بند ۲ ماده ۱۴ مقررات امتیاز گذاری ژیمناستیک که مقرر می دارد: قوانین حکم می کند که تمام وسایل ورزشی طبق استاندار بین المللی بوده و در ضمن باید دقیقاً توجه شود که این وسایل بدون تکان خوردن و لرزش در جای خود قرار داشته باشد. (مقررات امتیاز گذاری فدراسیون ژیمناستیک، ص ۱۳) یا به ماده ۸۲ آیین نامه شرایط ناجی گری و امور نجات

غریق که مقرر می‌دارد آموزش‌های آب استخر به عهدهی سرناجی است (آیین نامه شرایط ناجی گری و امور نجات غریق، ص ۶۰) اشاره کرد.

ب: نظارت بروسیله های آموزشی شخصی

از جمله مواردی که موجب مسئولیت مدنی مربیان می‌شود وسایل شخصی ورزشکاران و سوانحی است که این وسایل برای ورزشکاران یا دیگران به وجود آورد. هرچند مسئولیت رعایت مقررات در وسایل شخصی عمدتاً به عهده خود ورزشکاران است مگر در مواردی که مسئولیت برعهده دیگری قرار گرفته باشد. مثلاً در ورزشی تکواندو، استفاده ازساق بند، ساعد بند، هوگو یا کلاه استاندارد، در اصل وظیفه تکواندو کار است. اما هنگام برگزاری مسابقات تکواندو، علاوه براینکه خود تکواندو کار موظف به استفاده از وسایل شخصی منطبق یا مقررات مسابقات می‌باشد بازرسین مربوطه نیز از رعایت مقررات مذکور از جمله وجود درستی، سلامتی و استاندارد بودن یا نبودن وسایل شخصی ورزشکاران حاصل و آن نمایند. (احسنی فروز، ۱۳۹۱، ص ۷۴).

وظیفه مراقبتی مربیان ورزشی هم ایجاب می‌کند در هنگام آموزش و قبل از ورود به تمرین و ورزش وسایل شخصی ورزشکاران را کنترل نماید. به طوری که اصل کلی آن است که مربیان از نظر مقررات ورزشی ملزمند از این وسایل بازدید و در صورتی که با ضوابط مربوطه مغایرت دارد، از انجام یا ادامه بازی ممانعت نماید. ملاک و ضابطه از دیدگاه قانون در مورد وسایل شخصی بازیکنان، خطری است که این وسایل ایجاد می‌نماید. بنابراین تعلل، غفلت و سهل انگاری در بازدید از وسایل شخصی اعم از ورزشی یا غیر ورزشی و ممانعت نکردن از استفاده از وسایل غیر مجاز در صورتی که موجب سانحه ای شود موجب مسئولیت قانونی مربیان خواهد بود، زیرا تعلل نوعی بی احتیاطی است (آقائی نیا، ص ۱۴۸-۱۴۶).

پ: ساماندهی و تجانس در فعالیت های ورزشی

از دیگر تکالیف قانونی مربیان ورزشی به منظور حفظ سلامت جسمانی و روحی روانی ورزشکاران، که یکی از سه هدف اصلی مربیان ورزشی است، ساماندهی و رعایت تجانس در ورزش می‌باشد. بدین معنی که مربیان ورزشی باید در هنگام فعالیت های ورزشی، ورزش ها را با لحاظ نو و جنس آن ها و ورزشکاران را از جهات مختلف از جمله از جهت مهارت، سن، جنس، وزن و نوع فعالیت به نحوی تفکیک و سازماندهی کنند که از وقوع هرگونه حادثه ورزشی به بهترین وجه پیشگیری شود. (مرادیان، ۱۳۸۹، ص ۲۰) به عنوان نمونه در مورد نوع ورزش ها می‌توان گفت اگر در یک زمین فوتبال تعدادی به پرتاب نیزه مشغول باشد و گروهی در نیمه دیگر به بازی فوتبال بپردازند و عده ای دور پیست همان میدان به تمرین دور دویدانی مشغول شوند، به لحاظ سازماندهی نا متجانس و نامعتول و بالقوه خطرناک است حتی اگر هریک از این فعالیت ها مربی جداگانه داشته باشد همه مربیان و نیز سرپرست ورزشگاه برحسب مورد مسئول خواهند بود (آقائی نیا، ۱۳۶۹، ص ۱۲۹-۱۲۸).

همچنین اگر در یک سالن ژیمناستیک مربی به تنهای مشغول آموزش دانش آموزش باشد، تقسیم آن ها به پنج گروه برای اسباب های پارالل، بارفیکس، ترامپولین، دارحلقه و حرکات زمینی و تعیین یک دانش آموز برای سرپرستی هرگروه از نظر حقوقی یک سازماندهی خطاست و مربی مرتکب بی احتیاطی شده است هرچند که به هم گروه ها سرکشی نماید. زیرا حرکت روی اسباب های مذکور بالقوه خطرناک و مستلزم نظارت و مراقبت مستمر و بدون وقفه است درحالی که تقسیم دانش آموزان جهت انجام ورزش های مانند بسکتبال، والیبال، تنیس روی میز حتی تنها با نظارت یک مربی بی احتیاطی محسوب نمی‌شود. (آقائی نیا، ۱۳۶۹، ص ۱۲۹)

از لحاظ ورزشکاران می‌توان به عنوان نمونه در ورزش تکواندو در راستای رعایت امر سازماندهی و سامان دهی از خهات مختلف مثل سن، رده کمر بند، وزن، میزان دسته بندی و تفکیک نمود، به عنوان یک تکلیف روشن برای مربیان این ورزشی نهادینه

شده و آن‌ها به خوبی میدانند که حق ندارند برای مبارزه یا سایر فعالیت‌هایی که مستلزم رعایت تعادل یا همبستگی طرفین است. به عنوان مثال ورزشکار با ۵۰ کیلوگرم وزن را در مقابل ورزشکار ۷۰ کیلوگرمی قرار دهند. بنابراین می‌توان گفت شناخت توانایی‌ها و قابلیت‌های ورزشکاران در فعالیت‌های ورزشی و برای انجام فعالیت ورزشی در راستای تکلیف محوری مراقبت از سلامتی ورزشکاران یک وظیفه مهم قانونی برای مربیان ورزشی می‌باشد (احسن فروز، ۱۳۹۱، ص ۸۷-۸۶).

بند دوم: تقصیر ناشی از آموزش

در قسمت قبلی مسائل مربوط به امکان ورزشی، وسایل عمومی و شخصی مورد استفاده ورزشکاران و همچنین و تجانس در سازماندهی ورزشکاران را بررسی کردیم. بعد از انجام اقدامات مذکور باید به دانش آموزان آموزش مناسب و کافی داده شود که در این گفتار به بررسی آن می‌پردازیم.

الف: آموزش مقررات و اصول ورزشی

یکی از مهم‌ترین ارکان ورزش آموزش می‌باشد. آموزش هر چند به خودی خود مورد نظر قانون از جهت تعیین مسئولیت قانونی نیست، اما هرگاه سبب حادثه ورزشی به نحوی از انحاء آموزش‌های نامطلوب باشد تردیدی در مسئولیت کسی که وظیفه خود را در حدود مقررات و عرف انجام نداده است، وجود نخواهد داشت (آقائی نیا، ۱۳۶۹).

بنابراین یکی از تکلیف‌تبعی مربیان آموزشی، آموزش اصولی و متناسب است به این معنا که مربی ورزشی باید متناسب با رشته ورزشی خود، اولاً صلاحیت فنی داشته باشد تا در امر آموزش علاوه بر رعایت اصول ایمنی رشته ورزشی مربوطه از آگاهی لازم و کافی برای تعلیم حرکات و مهارت‌های ورزشی مطابق مقررات هم برخوردار باشد. ثانیاً در کنار صلاحیت فنی آگاهی تخصصی باید در عمل هم تخصص و تجارب فنی خود را به طور صحیح به کار گیرد. چون صرف داشتن صلاحیت یا تخصص در منظر حقوق ورزشی، رافع مسئولیت نیست (احسنی فروز، ۱۳۹۱) به عبارت دیگر داشتن صلاحیت فنی لازم است ولی کافی نمی‌باشد و باید به صورت دقیق بکار گرفته شود. همچنین در صورتی که مربی صلاحیت فنی نداشته باشد علاوه بر وی افراد صادرکننده صلاحیت به آن نیز مسئول خواهد بود اما در صورتی که با داشتن صلاحیت لازم در بکارگیری آن کوتاهی و تقصیر نماید خود مربی مسئول خواهد بود.

در این مورد می‌توان به ماده یک قانون مسئولیت مدنی اشاره نمود که مقرر می‌دارد: هر کس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی به جان یا سلامتی یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجاری یا به هر حق دیگر که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه ای نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد (قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹، ماده ۱).

بنابراین در مورد مسئولیت مدنی معلمین و مربیان ورزشی که به علت فقدان تخصص کافی در امر آموزش، سبب بروز سانحه می‌گردد می‌توانیم چنین استدلال کنیم که چون آموزش غلط در انجام یک حرکت ورزشی یا استفاده از یک وسیله ورزشی موجب حادثه گردیده و ورزشکار در انجام حرکت جزء اجرای آموزش‌های مربی، اقدام دیگری که مبین بی احتیاطی وی باشد انجام نداده است و نتیجه اجرای چنین حرکتی ورود ضرر به ورزشکار یا دیگران بوده، لذا بی احتیاطی مربی که عبارت است از اقدام به امری بوده که صلاحیت کافی برای انجام آن را نداشته است محرز و چون سبب حادثه همین بی احتیاطی می‌باشد، آموزش دهنده، به موجب ماده فوق‌الذکر مسئول جبران خسارت وارده خواهد بود (آقائی نیا، ۱۳۶۹).

ب: آموزش اقدامات اولیه برای شروع ورزش

بعد از احراز صلاحیت فنی مربیان ورزشی که بر اساس آن باید اصول ایمنی و پزشکی ورزشکاران را بتواند رعایت کند نوبت به آموزش ورزشکاران، نوآموزان و ورزش دوستان می رسد. بنابراین مربی ورزشی واجد شرایط صلاحیت فنی و توانایی در به کار گیری آن ابتدا باید اماکن ورزش، سپس وسایل ورزشی اعم از عمومی و خصوصی و رعایت تجانس لازم شروع به آموزش دادن افراد بنماید.

بعد از رعایت شرایط فوق الذکر اصل مهم دیگری که در آموزش باید مورد توجه قرار گیرد رعایت سلسله مراتب کمی و کیفی حرکات ورزشی می باشد. به عبارت دیگر در آموزش ورزشی رعایت اصل سلسله مراتب مهارت ها و حرکات یک اقدام احتیاطی است. بنابراین برای اجرای هر حرکت ورزشکاران باید اولاً از آمادگی عمومی لازم برخوردار باشند ثانیاً حرکات و مهارت را به ترتیبی که از نظر علمی و عرفی مورد عمل است آموزش دیده باشند. به عبارت دیگر از انجام یا ارجاع حرکاتی که ورزشکار حرکت مقدم بر آن را نمی داند، پرهیز کرد زیرا عدم رعایت این قاعده ممکن است موجب صدمه شود و چون این بی توجهی از نظر علم حقوق تقصیر محسوب می شود مربی مسئول پیامدهای قانونی آن خواهد بود. به عنوان مثال عرف ورزش ژیمناستیک اقتضا دارد که ژیمناستیک قبل از اینکه اجازه حرکت روی ترامپولین را داشته باشد، باید حدود سه ماه به طور مستمر در تمرینات بدن سازی، حرکات زمینی مانند غلت زدن و نیز پاره ای حرکات روی بارفیکس، پارالل، دارحلقه شرکت کرده و آمادگی لازم را کسب نموده باشد. حال چنانچه مربی بدون توجه به این سلسله مراتب حرکتی به دانش آموزان که فاقد این آمادگی است اجازه حرکت روی ترامپولین را بدهد و بر اثر سقوط روی اسباب دچار شکستگی یا ضربه مغزی شود هیچ تردیدی در بی احتیاطی مربی مذکور نخواهد بود.

نکته دیگری که در سلسله مراتب مقدمات ورزشی باید به آن توجه شود، فعالیت های جهشی در آموزش مهارت ها لازم می باشد. به عبارت دیگر آیا می توان با عدم رعایت مراتب مهارت ها و ایجاد یک جهش حرکتی، شجاعت، شهامت در یادگیری مهارت های ورزشی تسریع و تسهیل نمود؟ به نظر می رسد صرف نظر از اینکه این جهت علمی صحیح است یا نه، از جنبه حقوقی یک بی احتیاطی است. مثلاً اگر مربی شنا یک مبتدی را قبل از آموزش حرکات مقدماتی تعلیم شنا مثل سر خوردن، ناگهان به داخل قسمت عمیق استخر پرتاب کند و یا شنا گر جوانی را که به تازگی شیرجه از روی سکوی یک متری را فرا گرفته از تخته ۵ متری ملزم به شیرجه نماید و هر دو مورد صدماتی وارد آید، مربی مقصر و ضامن است. بنابراین به عنوان قاعده کلی رعایت اصل سلسله مراتب حرکات و مهارت ها از سوی مربیان یک ضرورت عقلی است که عدم توجه به آن می تواند موجب مسئولیت قانونی شود (اقائی نیا، ۱۳۶۹).

پ: نظارت بر فعالیت های ورزشکاران

یکی دیگر از وظایف مهم و حساس مربیان ورزشی مراقبت از ورزشکاران در حین فعالیت های ورزشی اعم از مبتدی یا مجرب می باشد. وظیفه مربی ورزشی در آموزش خلاصه نمی شود و به عنوان سرپرست در طول فعالیت های ورزشی نیز وظیفه محافظت از شاگردان را به عهده دارد. بنابراین چنانچه ورزشکاران در محدوده زمانی فعالیت های ورزشی، صدمه ای ببینند که نتیجه هرگونه سهل انگاری و تعلل مربی در مراقبت باشد، قانون مربی را مسئول می داند.

برای رسیدن به مقصود فوق حضور در محل فعالیت های ورزشی لازم مراقبت از ورزشکار است. به عبارت دیگر حضور معلم ورزش یا مربی در فعالیت ورزشی یک ضرورت اجتناب ناپذیر در راستای تحقق انجام وظیفه مراقبت از ورزشکار است. البته باید توجه داشت که صرف حضور لازم است اما هرگز کافی نیست، بلکه باید همراه با توجه دقیق باشد و در غیر این صورت صرف

حضور رافع مسئولیت قانونی مربی در وقوع حادثه نخواهد بود و چنانچه تقصیر او در مراقبت به اثبات برسد مربی مسئول خواهد بود. در حالی که اگر مربی محل فعالیت را به هر دلیلی ترک نماید و در غیاب او در محدوده زمانی مسئولیت در ضمن فعالیت های ورزشی برای دانش آموزان بیفتد، نیازی به اثبات تقصیر او در مراقبت نیست و صرف عدم حضور او کافی است (آقائی نیا، ۱۳۶۹).

نکته دیگری که باید به آن توجه کرد این است که مسئولیت های قانونی مراقبت محدود به فعالیت های ورزشی نیست. مربیان و کلیه کسانی که این وظیفه را در ورزش به نحوی بر عهده دار این وظیفه هستند اعم از اینکه فعالیت های ورزشی به مفهوم خاص در جریان باشد یا خیر. به عنوان مثال در ورزش شنا مقصود از استخر از دیدگاه علم حقوق صرفا مساحتی نیست که آب در آن قرار دارد و یا در ورزش بستکبال زمین محدود به مساحتی که محیط آن خط کشی شده نمی باشد، بلکه ناجی غریق و سر ناجی و یا سرپرست بر حسب وظیفه خاص خود در تماما محیط استخر وظیفه مراقبت دارند.

گفتار دوم: تقصیر ناشی از سلامت و بهداشت

در گفتار قبلی در مورد صلاحیت فنی مربیان ورزشی بحث کردیم و بیان شد که صلاحیت فنی لازم است اما کافی نمی باشد و مربیان ورزشی علاوه بر داشتن صلاحیت قانونی بایستی آن را به صورت صحیح به کار ببرند. به عبارت دیگر از نظر حقوق بکار گرفتن صحیح صلاحیت ها می توان رافع مسئولیت باشد نه مطلق داشتن. هر چند نداشتن آن موجب مسئولیت مربیان خواهد بود. بکار گیری صحیح عبارت است از استفاده همه آگاهی ها و مقدرات برای جلوگیری از وقوع حادثه و یکی از این موارد توجه به سلامت ورزشکار در فعالیت های ورزشی است.

بند اول: سلامت جسمی ورزشکاران

مربی صلاحیت دار قبل از شروع آموزش باید از سلامت کامل شناگر خود مطمئن باشد و با توجه به این اطمینان کار آموزش را شروع نماید. زیرا آموزش دانش آموز یا ورزشکار بیمار در صورتی که منجر به سانحه شود و سبب آن بیماری باشد تردیدی در مسئولیت قانونی به وجود نمی آرد. سؤالی که قصد داریم در اینجا به آن پاسخ دهیم این است که ضابطه تشخیص بیماری در دانش آموزان و ورزشکاران چیست؟ آیا مربی ورزشی صلاحیت وامکانات آن کار را دارد؟ در پاسخ باید بگوییم به نظر می رسد حقوق هرگز خارج از حدود امکانات، مقدرات و توان معلمین ورزش از آن ها مسئولیتی نمی خواهد. آنچه قانون از مربی ورزشی می خواهد انجام اقدامات متعارف در رعایت اصل اطمینان از سلامت ورزشکاران در فعالیت های ورزشی است. به عبارت دیگر مربی باید تحقیقات اولیه از ورزشکار و اولیای او داشته باشد و در صورت وجود مشکل از فعالیت های او جلوگیری نماید. اقدامات متعارف در ایت زمینه را می توان به شرح ذیل برشمرد:

- ۱- در صورتی که داشتن پرونده پزشکی دارند مطالعه آن ها قبل از فعالیت های ورزشی اجباری است.
- ۲- در صورتی که داشتن پرونده پزشکی مقدور نیست باید سعی شود که با ارائه فرم های ساده، سابقه بیماری های دانش آموزان را از والدین کتبا سؤال کرد و به این طریق آگاه شد.
- ۳- مربی صلاحیت دار بدون اینکه شاگردان خود را نفر از نزدیک با دقت مشاهده کرده و به دنبال آثار ظاهری بیماری باشد هرگز آموزش را شروع نخواهد کرد.
- ۴- پرسش از دانش آموزان در خصوص وضع سلامت آن ها از دیگر اقدامات احتیاطی است.

با رعایت موارد فوق الذکر مربی ورزشی از مسئولیت مبری خواهد بود چه وظیفه متعارف خود در باب اطمینان از سلاصت ورزشکاران را انجام داده است. امادر صورت بی توجهی به این موارد مسئول خواهد بود به عنوان نمونه اجازه فعالیت ورزشی به دانش آموزی که فعالیت ورزشی مانع از آن است که معلم خود را از حقیقت امر مطلع سازد وعدم توجه معلم به پرونده پزشکی، فرم تنظیمی از سوی والدین وی را مسئول فوت دانش آموز معرفی خواهد کرد. (آقائی نیا، ۱۳۶۹، ص ۱۱۳)

بند دوم : شناخت قابلیت ها و رقابت های متناسب با آن

به منظور حفظ سلامت ورزشکاران ونوآموزان مربیان ورزشی بایدبر اساس استعداد، قدرت و مهارت ورزشکاران به آن ها اذن فعالیت بدهد. این امر که به صلاحیت فنی وتوانایی به کار گیری آن هم مربوط می شود عبات است از توانایی مربیان ورزشی برای تشخیص استعداد و مهارت ورزشکاران، اعم از اینکه این توانایی به صورت علمی یا تجربی به دست آمده باشد. چه به لحاظ حقوقی دستیابی مربی به این توان مطمح نظر است و اعم از اینکه مربی تحصیلات ورزشی داشته و یا از طریق عملی تجربه کافی بدست آورده باشد، ضرودت شناخت قابلیت ها برای او قانونا مفروض است.

مقصود از قابلیت های ورزشکاران میزان قدرت بدنی، مهارت های فنی، وزن، قد در مواردی سن می باشد مربیان موظفند در ارجاع حرکات به موارد مذکور دقیقاً توجه نمایند. جه الزام ورزشکار به انجام یک حرکت ورزشی که نامتناسب با قدرت بدنی وی باشد وآمادگی کافی برای آن نداشته باشد، قطعاً یک بی احتیاطی است که ناشی از ضعف شناخت مربی بوده و چنانچه در این ارتباط صدمه ای وارد آید مربی مسئول خواهد بود.

به عنوان مثال اگر مربی وزنه برداری تحت تأثیر احساسات واقع شود و نتواند میزان توان واقعی ورزشکار خود را در تحمل وزنه در دور دوم تمرین ارزیابی و به جای افزودن پانصد گرم دستور اضافه کردن پنج کیلو گرم را صادر و در نتیجه این افزایش غیر معقول صدمه ای به وی وارد آید مانند اینکه وزنه روی او بیفتد و یا بر اثر فشار روی ستون فقرات ضایعه ای حاصل شود، مربی مسئول عواقب امر است و یا چنانچه دانش آموزی که سابقه تمرین ورزش دومیدانی دارد ولی مدتی به علت بیماری قلبی از تمرین دور بوده. به دستور مربی و به انگیزه کسب مقابل قهرمانی مدارس در فاصله نزدیک مسابقات احضار شود. وعلی رغم علم واطلاع مربی از سابقه بیماری به دانش آموز تکلیف شرکت در یک رشته سنگین و نامتناسب با وضعیت جسمی گردد ونهایتاً دانش آموز بر اثر فشارهای غیر قابل تحمل فوت کند مربی مسئول خواهد بود و نمی تواند به تمایل دانش آموز برای شرکت در مسابقه به منظور رفع مسئولیت استدلال نماید.

به عنوان یک قاعده کلی می توان گفت شناخت ویژگی های جسمی، مهارتی وروانی ورزشکاران از سوی مربیان به منظور ارجاع حرکات فردی یا دسته جمعی و رعایت تناسب معقول ومتعارف یک اقدام احتیاطی است و تخلف از آن اعم اینکه عمدی باشد یاغیر عمدی در صورت بروز سانحه تقصیر محسوب وموجب مسئولیت قانونی خواهد بود.

بند سوم : بررسی ورزشکاران مصدوم وبیمار

در دو بند فوق در مورد تکلیف مربیان ورزشی در پیشگیری از مصدوم شدن ورزشکاران که فرض قانونی برای بی احتیاطی و مسئولیت آن ها می باشد بحث کردیم. اما در صورتی که افراد تحت تعلیم به هر علت و دلیلی مصدوم شود در این صورت وظیفه مربیان ورزشی چیست؟ آیا تکلیف قانونی در این زمینه دارند؟ درپاسخ به این سوال باید جهات مختلف را در نظر داشته باشیم. چه از یک سو به موجب قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و داروئی و مواد خوراکی و آشامیدنی همه افراد به جز پزشکان واشخاص مورد نظر قانون، از مداخله در امر پزشکی ممنوع گردیده واشتغال آنان جرم محسوب می شود. که مر بیان ومعلمین ورزشی از اشخاص مورد نظر قانونگذار نمی باشد (آقائی نیا، ۱۳۶۹، ص ۱۳۵). ازسوی دیگر همان طور که بیان شد

مربیان ورزشی مواظف هستند مراقب سلامت جسمی ورزشکاران باشد و به موجب ماده قانون خوداری از کمک به مصدومین و رفع خطرات جانی: هرگاه کسانی که حسب وظیفه یا قانون می توانند به اشخاصی که در معرض خطر جانی قرار دارند، کمک نمایند، از اقدام لازم و کمک به آنها خوداری نمایند مجرم محسوب می شوند (قانون خوداری از کمک به مصدومین و رفع خطرات جانی، ماده ۲) همچنین به موجب قانون مسئولیت مدنی مربیان ورزشی باید مراقب افراد تحت تعلیم خود باشند که بعد از مصدومیت ورزشکاران را نیز شامل می گردد (قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹، ماده ۷).

در جمع قوانین مذکور باید بگوییم مداخله در امور پزشکی امری متفاوت از کمک به مصدومان ورزشی به وسیله مربیان ورزشی و سرپرست آنها می باشد. به عبارت دیگر تردیدی در اینکه مربی، معلم ورزش یا سرپرست به هیچ وجه مجاز به مداخله در امر پزشکی نیستند وجود ندارد و انجام اقدامات کمکی به مصدومین نیز که یک الزام قانونی است مداخله در امور پزشکی محسوب نمی شود این کمک از دید قانون همان کمک های اولیه مداخله در امر پزشکی نمی باشد، مشروط بر اینکه از همان خود مقرر و مرزهای مشخص خارج نگردد، و تصمیمات خود را بر اساس اولویت و اهمیت تندرستی و ایمنی ورزشکاران اتخاذ نماید. (مشایخی، معصومی، ۱۳۹۲، ص ۱۸۳-۱۸۵) بنابراین مربیان و امثال از مداخله ممنوع و به انجام کمک های اولیه ملزمند و هرگونه قصوری در انجام این کمک به هر بهانه ای و از جمله اینکه قانون مداخله را ممنوع اعلام کرده است تقصیر محسوب و مرتکبین ضامن خواهد بود (آقائی نیا، ۱۳۶۹، ص ۱۳۶).

گفتار سوم: چگونگی تشخیص خطای مربیان ورزشی

خطای مربیان ورزشی یکی از اقسام تقصیر حرفه ای است که باید در قوانین ورزشی آن را جستجو نمود. منتها قوانین ورزشی به دو گروه تقسیم می شود:

الف- گروهی که به قواعد بازی ها اختصاص دارد و خارج از قلمروی حقوق است.

ب - گروهی که مراقبت ها و احتیاط ویژه ای را بر بازیکنان تحمیل می نماید و هدف آنها تأمین ایمنی و پرهیز از خشونت در بازی های ورزشی است و موضوع حقوق مسئولیت مدنی می باشد. در همین دسته است که خطای ورزشی و اثر آن در روابط حقوقی مطرح می گردد. البته خطای ورزشی را عرف و عادت مشخص می نماید ولی این حرف به وسیله فدراسیون های بین المللی تدوین و در مجموعه هایی مانند قوانین، ضبط و گاه تعدیل و تصحیح می شود، به طوری که با تحول تصمیم فدراسیون حرفه ای، گاه خطایی از بین می رود و مباح خطا می شود. در این مجموعه ها، قواعد بازی و مسابقه های ورزشی اعلام گردیده و تخلف از آنها، خطای ورزشی تلقی می گردد مانند مجموعه مقررات اسب دوانی. بنابر این به طور خلاصه می توان گفت که تجاوز به قواعد بازی و عدم رعایت احتیاط های لازم از نظر حقوقی، خطای ورزشی است زیرا ورزشکار معقول و متعارف چنین رفتاری را ندارد. پس عرف ورزشکاران معیار تمیز خطا قرار می گیرد و در داوری نسبت به تحقق تقصیر اثر دارند. بند ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نیز در همین راستا «حوادث ناشی از عملیات ورزشی را مشروط بر اینکه سبب آن حوادث، نقض مقررات مربوط به آن ورزش نباشد و این مقررات هم موازین شرع مخالفت نداشته باشد» جرم ندانسته است که البته ملاک این ماده را می توان در مسئولیت مدنی نیز به کار برد و حوادث مذکور را در این صورت موجب ضمان مالی نداشت. با وجود این هر چند که برخی معتقدند که قدرت عرف در ورزش، بسیاری از خطاها را قابل اغماض نموده و تنها تقصیرهای عمدی و سنگین را ضمان آور می بیند. ولی به نظر می رسد که لاقبل در حقوق ما، تفاوتی بین تقصیر سنگین و سبک وجود نداشته و کلیه تقصیرها ضمان آور است (کاتوزیان، ۱۳۷۸).

بر خلاف قانون جزا که به دشواری می توان پذیرفت که کسی به دلیل ارتکاب جرم از طرف دیگری مجازات شود در مسئولیت مدنی موارد گوناگون به چشم می خورد که شخص مسئول جبران خساراتی می شود که خود او در ایجاد آن دخالتی نداشته است.

یکی از مصالحی که مبنای مسئولیت شخص نسبت به اعمال دیگران قرار می گیرد برای این است که شخص نسبت به رفتار کسانی که با نظارت و هدایت او به کاری می پردازند یا به حکم قانون به او سپرده شده اند، احساس مسئولیت کند و در بازرسی خود اهمال نرزد، قانون گاه او را مسئول کارهای زیر دستان خود می سازد (کاتوزیان، ۱۳۸۶).

یکی از این موارد الزام قانونی مدیران در خصوص بررسی صلاحیت اخلاقی کسانی است که تحت نظارت یا به دستور آنها به کار مربیگری یا سرپرستی در امر ورزش بکار مشغول هستند، بنابراین اگر یک کمک مربی فاقد صلاحیت اخلاقی که سوابق سوء وی بر همکاران او روشن است بکار گرفته شود و انحراف اخلاقی او نهایتاً به تجاوز به کودکی منجر شود، علاوه بر مجازات مرتکب، مربی یا مدیر دیگری که علی رغم اطلاع از وضعیت نامطلوب اخلاقی وی مبادرت به استخدام یا بکارگیری وی نموده و در وقوع این جنایت تسهیل کرده، ضامن خواهد بود و ما در جامعه ورزش خود به دفعات شاهد این گونه بی مبالاها و توالی فاسد آن ها بوده ایم.

مبنای مسئولیت مدنی کسی که اجازه فعالیت به چنین فرد فاقد صلاحیتی را می دهد از مفاد ماده یک قانون مذکور که مقرر می دارد هر کسی بر اثر بی احتیاطی به حیثیت دیگری لطمه بزند مسئول خواهد بود، قابل استخراج است (آقائی نیا، ۱۳۶۹، ص ۱۱۰).

تردید نیست که مسئولیت مربی نسبت به صدمات بدنی ورزشکاران، ریشه قراردادی دارد زیرا مربی در اثر قرارداد، مکلف به حفاظت شده است ولی چنانچه تعهد مربی در آموزش شنا از نوع تعهد به نتیجه باشد، بار اثبات بی گناهی بر عهده مربی قرار می گیرد و اگر تعهد مذکور از نوع به وسیله دانسته شود، بار اثبات تقصیر را باید زیان دیده تحمل نماید. به نظر نگارنده بنا به دلایل آتی، باید تعهد مربی را چه در مورد نوآموز صغیر و چه در رابطه با کبیر از نوع تعهد به نتیجه دانست و در صورت غرق نوآموز، حکم بر مسئولیت وی داد مگر اینکه بی گناهی خویش را با اثبات قوه قاهره یا خطای نوآموز به اثبات برساند.

۱- اتخاذ این روش ما را با حقوق کشورهای پیشرفته هماهنگ می نماید زیرا همانگونه که دیدیم در این کشورها نیز برای کمک به زیان دیده در این گونه مواقع از فرض تعهد ایمنی (حفاظت) که نوعی تعهد به نتیجه است، استفاده نموده اند.

۲- در حقوق کشور خودمان نیز قانونگذار، در مواردی از فرض وجود تعهد ایمنی بهره برده و آن را به رسمیت نشاخته است به عنوان مثال قانونگذار در ماده ۳۸۶ قانون تجارت، نرساندن کالا را به مقصد به طور سالم، تقصیر دانسته و مقصدی حمل و نقل را مسئول می داند مگر اینکه وی بتواند با اثبات قوه قاهره از این مسئولیت رهایی یابد به نظر می رسد که تعهد مذکور ناظر به نتیجه کار است پس کافی نیست که مقصدی حمل و نقل ثابت کند که کوشش های لازم را برای تحقق این نتیجه به عمل آورده است بلکه وی یا باید کالا را سالم تحویل دهد یا اینکه وجود قوه قاهره را به اثبات برساند و گرنه باید خسارت دهد. در زمینه مسئولیت مربیان نیز می توان از ملاک این ماده بهره برد به ویژه آنکه حقوق دانان نیز حکم این ماده را از قیاس به حمل و نقل اشخاص تسری داده اند.

تعهد مذکور در این ماده، به عنوان یک قاعده تکمیلی و یکی از لوازم عقد شمرده می شود و همانگونه که می دانیم قواعد تکمیلی برای طرفین عقد، ایجاد التزام می نماید هر چند که از گاه بوده و به خاطر آنها نیز نگذشته باشد (ماده ۲۲۰ قانون مدنی) البته بند ۲ ماده ۱۱۳ قانون دریایی نیز در صورت فوت یا صدمات بدنی ناشی از تصادم یا به گل نشستن یا انفجار یا

حریق یا غرق شدن کشتی فرض را بر تقصیر متصدی حمل و نقل در وقوع دانسته است و می توان مواد مذکور را نشانه ای بر تمایل مقنن بر گسترش تعهدات ایمنی دانست.

۳- تعهد ایمنی از لوازم عرفی پیمان بین مربی و ورزشکار است و با کمی تأمل می توان این بنای عرفی را احراز کرد. به تقصیر دیگر در قرارداد بین این دو، این شرط ضمنی و بنایی وجود دارد که ایمنی آنان به هنگام آموزش، حفظ خواهد شد. بنابر این هر چند که موضوع تابع قصد مشترک طرفین می باشد ولی به نظر می رسد در صورت سکوت طرفین، بنای آنان بر تأمین نتیجه سلامت باشد. این منظور را می توان از بنای عرفی قرارداد هم استنباط نمود.

۴- آموزش ورزش حتی اگر به صورتی رایگان هم صورت پذیرد، مربی مسئول بی مبالاتی و کاهلی خود در تمهید وسایل ایمنی ورزشکاران است و به تعبیر دیگر پیش بینی احتراز از خطر، تعهد عام و کلی هر مربی می باشد. البته در فرض رایگان بودن آموزش ممکن است تصور شود که مسئولیت مربی ناشی از تقصیر ایجاد خطر بوده و ناشی از قرارداد نباشد ولی می توان گفت که با توجه به حکم مقرر در ماده ۱۰ قانون مدنی، چنین رابطه ای نیز می تواند صورت قراردادی به خود بگیرد.

۵- تفاوت هایی که در جهت توجیه اختلاف حکم غرق شدن نوآموز صغیر و کبیرگفته شده نیر، ذهن را قانع نمی سازد و باید آن دو را تابع حکم یکسانی دانست و باید پذیرفت که در هر دو مورد زیان دیده نقش انفالی و اطاعت دارد و در چنین مواردی، مربی همانند کارفرما، مسئول خسارت به بار آمده است، خواه زبانی به آموز رسد یا اینکه در اثر فعل او برای شخص ناشی ضرر ایجاد شود. پس باید با این فرض، تعهد ایمنی مربی را ناظر به نتیجه دانست و زیان دیده را از اثبات تقصیر معاف نمود. همانگونه که نوآموزی که برای فراگیری رانندگی با مؤسسه ای قراردادی منعقد می کند، در برابر مربی خود همانند کارگر منفعل و امر پذیر است و به تعبیر دیگر وی موصی انفالی داشته و صرفاً دستورات مربی را اجرا می کند هر چند که کبیرباشد. در این فرض، نوآموز همانند کارگری است که به دستور یا هدایت کارفرما به دیگری یا به خود ضرر می رساند. پس مربی یا مؤسسه را باید مسئول خسارات ناشی از رانندگی او شمرد زیرا سبب (کارفرما) اقوی از مباشر است و این وضع تا زمانی ادامه دارد که دیگر مربی، فرمانده در رانندگی نیست و تنها ناظر و راهنما است. و نوآموز تنها با نظارت و هدایت عمومی او تمرین می نماید. البته در فرض مذکور چنانچه مربی ثابت نماید که تمام احتیاط های ضروری را رعایت کرده یا علت خارجی و احتراز ناپذیر، حادثه را به بار آورده استاز مسئولیت معاف می گردد ولی در فرض دوم مربی در صورتی مسئولیت دارد که تقصیر او ثابت گردد.

۶- هر چند که ماده ۷ قانون مسئولیت مدنی اشعار می دارد: «کسی که نگاهداری یا مواظبت مجنون یا صغیر، قانوناً یا برحسب قرارداد، به عهده او می باشد، در صورت تقصیر در نگهداری یا مراقبت. مسئول جبران زیان وارده از ناحیه صغیر یا مجنون می باشد» ولی حکم این ماده، مسئولیت حرفه ای مربی را که به نوآموزی همچون کودکان، حرفه و فنون، ورزشی را می آموزد، نفی نمی نماید و از راه قیاس یا وحدت ملاک این ماده می توان، مربیان ورزشی را نیز مسئول دانست بنابراین اگر کودکی که در حال آموختن شنا است، طفلی را که در حال شناست، به زیرآب بکشد و صدمه بزند به حکم ماده مذکور تنها باید مربی را مسئول دانست.

۷- برای اینکه تعهد ناشی از عقد باشد، ضرورتی ندارد که متعلق قصد مشترک طرفین عقد قرار گیرد بلکه همین که تعهد لازمه توافق به شمار رود، خواه تلازم عرفی باشد یا قانونی، تعهد ناشی از عقد می باشد (ماده ۲۲۰ قانون مدنی) و هر چند که طرفین از آن آگاه نبوده یا هنگام پیمان بستن به آن توجه نداشته اند به آن ملزم هستند. تعهد ایمنی در قرارداد های مربیان ورزش و قواعد مربوط به تضمین ایمنی مسافر در قراردادهای حمل و نقل و... را می توان از این نوع تعهدات دانست.

۸- رعایت زمان در انجام عملیات ورزشی بخشی از مقررات مربوط به آن ورزش است. حوادث ورزشی در صورتی جرم به حساب نمی آید که عمل ارتكابی در محدوده زمان مقرر برای آن ورزش نیز باشد و در غیر این صورت و حتی به رغم این که عمل ورزشی از نظر موازین فنی خطا محسوب نشود ورزشکار در مقابل حادثه مسئول است. ورزش ها از نظر زمان تابع مقررات مختلفی هستند. گاهی زمان ورزشها مشخص و ابتدا و انتهای آن به موجب مقررات تعیین شده است مانند: کشتی، فوتبال، هندبال، جودو، کاراته، بسکتبال و غیره. در این گروه اگر عمل ورزشی که منجر به حادثه شده قبل یا بعد و یا در حین بازی ولی در مقطعی که به عللی بازی برای مدت کوتاه قطع شده واقع شود جرم محسوب و مرتکب مسئول است. گروه دیگری از ورزشها به صورت گیمی و یا امتیازی یا دفعی است و زمان آن تابع نتیجه گیم، امتیاز و یا دفعات انجام یک حرکت ورزشی است مانند والیبال، تنیس، پرتاب وزنه، دیسک، و امثال آنها. در این گروه نیز عمل ورزشی اگر منجر به حادثه شود در صورتی از علل موجهه محسوب خواهد شد که در زمان مورد نظر خود صورت گرفته باشد.

البته از دیدگاه حقوق ورزشی آنچه مهم است ادامه جریان فعالیت ورزشی در طول زمان است و نه مقید بودن به زمان های مقرر در آئین نامه ها. به عنوان مثال دربسکتبال چهار زمان ده دقیقه، در فوتبال دو زمان چهل و پنج دقیقه و در کشتی دو زمان سه دقیقه زمان های قانونی است ولی اگر در تمرین هاد با توافق طرفین، زمان بازی بیشتر یا کمتر شود تأثیر در موجه بودن حادثه ناشی از عملیات ورزشی نخواهد داشت (نصیری، ۱۳۸۹).

نتیجه گیری

مربی ورزشی بر خلاف گذشته به صورت یک حرفه خاص و فنی در جامعه امروزی می باشد و طبیعی است موجب مسئولیت و خسارت باشد. در حقوق ایران در مورد مسئولیت مدنی مربیان ورزشی قانون خاصی وجود ندارد و براساس قاعده عمومی یعنی ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی تعیین تکلیف می شود که باتوجه به مطالب ارائه شده در صورت احراز تقصیر مربی، مربی مسئول شناخته می شود. تقصیر مربیان ورزشی عبارت است از کوتاهی در مراقبت و نظارت بر اماکن ورزشی، وسایل عمومی و شخصی مورد استفاده ورزشکاران و امکانات پزشکی لازم به ورزشکاران مصدوم. بنابراین برای تحقق مسئولیت مدنی مربیان ورزشی باید تقصیر آنان اثبات گردد و ملاک در احراز تقصیر رفتار متعارف یک مربی ورزشی می باشد. اما در فقه شیعه در مورد مسئولیت مدنی مربیان ورزشی شرایط ویژه ای در نظر گرفته شده است.

مسئولیت مربی شنا در فقه شیعه در صورتی که منجر به مرگ شنا آموز شود پرداخت دیه به علت شبه عمد بودن قتل می باشد. اما در فقه بین شنا آموزان بالغ و غیر بالغ تفکیک نموده اند و در اولی که شنا آموز مهارت های اولیه را بلد می باشد مربی در صورتی مسئول است که تقصیر او اثبات کرد و تعهد مربی تعهد به وسیله است. اما در مورد شنا آموزان غیر بالغ که بر اساس قرارداد بین او و اولیای شنا آموز به وجود آمده است مطلقاً ضامن می باشد و تعهد او از تعهد به نتیجه است. اما در مورد افراد ثالث که از رفتار کارآموزان خسارت می بیند مسئولیت مربیان قهری است.

در صورتی که افراد تحت تعلیم مربیان ورزشی موجب خسارت افراد ثالث شود در این صورت در صورتی که کارآموز غیر بالغ باشد ابزاری در دست مربیان ورزشی می باشد و مربی مسئول خسارت وارده از آن ها می باشد. اما در صورتی که نوآموز مهارت های اولیه را دارا باشد مربی در صورتی مسئول خواهد بود که سبب اقوی از مباشر باشد.

پیشنهادهاد

- ۱- در رابطه با مسئولیت مریبان بایستی اقدام به آگاهسازی نمود تا بیشتر و بهتر متوجه مسئولیت های خود شده و شرایط احراز و دوری از بروز خطرات و صدمات را فراهم آورند و در صورت بروز حوادث بدانند که چه مسئولیت هایی بر عهده آنان است.
- ۲- مسئولین امر بایستی به تأمین ایمنی محل بر گزاری و استفاده از تجهیزات استاندارد و ایمنی که مورد تأیید مراجع ذیربط است مبادرت نمایند تا در صورت بروز هر گونه مسئله حقوقی بتوانند از عدم قصور خود با ارائه مدرک و مستندات اقدام نمایند.
- ۳- ورزشکاران ووالدین آنان با آگاهی از ماهیت رشته ورزشی که فرزندان آنان شرکت می کنند و حدود و خطرات و آسیب دیدگی ها که ممکن است به صورت بالقوه در طول انجام این رشته ها بروز کند، نسبت به حقوق خود در صورت اعمال قصور یا ترک فعلی از سوی مریبان و یا سرپرستان انجام گیرد آگاهی لازم را داشته باشند.
- ۴- قانون مسئولیت مدنی که تنها قانون و قاعده کلی در مورد مسئولیت مدنی می باشد در جهت هماهنگی و یکسان سازی با قانون مدنی به روز شود تا به اختلاف نظرها وارد شده پایان داده شود.

منابع:

کتاب ها

۱. ادریس، احمد، عوض دیه، ترجمه دکتر علیرضا فیض، تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۲.
۲. الوند، فضل الله؛ تقسیم مسئولیت مدنی، اصفهان، انتشارات دادیار، چاپ اول، ۱۳۸۶.
۳. امامی، حسن، حقوق مدنی، جلد ۳، انتشارات اسلامیه، چاپ اول، ۱۳۵۲.
۴. امیری قائم مقامی، عبدالمجید، حقوق تعهدات، تهران، نشر میزان، ج ۱، چاپ اول، ۱۳۷۸.
۵. انصاری، مسعود؛ دانش نامه حقوق خصوصی؛ تهران، محراب فکر، ۱۳۸۴، ج ۳.
۶. بادینی، حسن، فلسفه مسئولیت مدنی، شرکت سهامی انتشار، چاپ اول، ۱۳۸۴.
۷. باریکلو، علی رضا، مسئولیت مدنی، انتشارات میزان، چاپ سوم ۱۳۸۹.
۸. بهرامی احمدی، حمید، کلیات عقود و قراردادها، تهران، نشر میزان، ۱۳۷۸.
۹. جعفری لنگرودی، محمد جعفر جعفر، ترمینولوژی حقوق، چاپ سیزدهم ۱۳۸۲.
۱۰. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، حقوق تعهدات، ج ۱، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۲.
۱۱. جلیوند، یحیی، مسئولیت مدنی قضات و دولت، نشر یلدا، تهران، ۱۳۷۳.
۱۲. حسینی نژاد، حسینقلی، مسؤولیت مدنی. انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، چاپ اول، ۱۳۷۰.
۱۳. داراب پور، مهرا، مسئولیت های خارج از قرارداد، انتشارات مجد، چاپ اول ۱۳۸۷.
۱۴. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه فارسی، چاپ اول، ج اول.

۱۵. ره پیک، حسن، حقوق مسئولیت مدنی و جبران ها، انتشارات خرسندی، چاپ پانزدهم ۱۳۹۰.
۱۶. ژوردن، پاتریس، اصول مسئولیت مدنی، ترجمه مجید ادیب، انتشارات میزان، چاپ دوم ۱۳۸۵.
۱۷. ژوردن، پاتریس، تحلیل رویه قضایی در زمینه مسئولیت مدنی، ترجمه مجید ادیب، چ اول، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۶.
۱۸. شجاع پوریان، سیاوش، مسئولیت قراردادی پزشک در برابر بیمار، انتشارات فردوسی، چاپ اول ۱۳۸۹.
۱۹. شهیدی، مهدی، آثار قراردادها و تعهدات، چاپ دوم، تهران، انتشارات مجد، ۱۳۸۲.
۲۰. صفایی، حسین، حقوق بیع بین المللی، با مطالعه تطبیقی، چاپ اول، تهران، موسسه انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۴، ج ۲.
۲۱. صفایی، حسین، حقوق مدنی و تطبیقی، تهران، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۷۵.
۲۲. عدل، مصطفی، حقوق مدنی، به کوشش محمد رضا بندرچی، قزوین، بحر العلوم، ۱۳۷۳.
۲۳. عدل، مصطفی، حقوق مدنی (منصورالسلطنه)، چاپ پنجم، انتشارات امیر کبیر.
۲۴. عمیدزنجانی، عباسعلی، موجبات ضمان، چاپ اول، نشر میزان، ۱۳۸۲.
۲۵. غمامی، مجید، قابلیت پیش بینی ضرر در مسئولیت مدنی، انتشارات شرکت سهامی انتشار، چاپ دوم ۱۳۸۸.
۲۶. غمامی، مجید، مسئولیت مدنی دولت نسبت به اعمال کارکنان خود، تهران دادگستر، چاپ اول، ۱۳۷۶.
۲۷. قاسم زاده، مرتضی، الزامها و مسئولیت مدنی بدون قرار داد، انتشارات میزان ۱۳۸۷.
۲۸. کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی، اعمال حقوقی (قرارداد، ایقاع)، شرکت سهامی انتشار، چاپ دوم، شرکت انتشار ۱۳۷۱.
۲۹. کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی، الزام های خارج از قرارداد، ضمان قهری، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۷۴.
۳۰. کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی، قواعد عمومی قراردادها، ج ۴، انتشارات بهنشر، چاپ اول، ۱۳۶۸.
۳۱. کاتوزیان، ناصر، گامی به سوی عدالت، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۹.
۳۲. کاتوزیان، ناصر حقوق مدنی: ضمان قهری، مسئولیت مدنی، ج سوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۰.
۳۳. کاتوزیان، ناصر، مسئولیت ناشی از عیب تولید، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۸۱.
۳۴. گلدوزیان، ایرج؛ بایسته های حقوق جزای عمومی، تهران، نشر میزان، ۱۳۷۸، چاپ سوم.
۳۵. لوراسا، میشل، مسئولیت مدنی، ترجمه محمد اشتری، چ اول، تهران، گستر، ۱۳۷۵.
۳۶. محقق داماد، مصطفی، قواعد فقه، بخش مدنی. تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۰.
۳۷. مدنی، جلال الدین، حقوق مدنی، جلد سوم، چاپ اول، تهران، انتشارات پایدار.
۳۸. معین، محمد، فرهنگ فارسی، ج ۱، چاپ هشتم، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۱.
۳۹. نصیری، مجید، قابلیت پیش بینی ضرر در مسئولیت مدنی، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۳.
۴۰. نوربها، رضا؛ زمینه حقوق جزای عمومی، تهران، گنج دانش، ۱۳۸۰، چاپ پنجم.
۴۱. وحدتی شبیری، حسن، مبانی مسئولیت مدنی قراردادی، چ اول، تهران، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۵۵.
۴۲. یزدانیان، علیرضا، حقوق مدنی: قلمرو مسئولیت مدنی، نشر آیلا، چاپ اول، ۱۳۷۹.
۴۳. یزدی طباطبایی، محمد کاظم، حاشیه مکاسب، قم، موسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، ۱۳۷۸.

مقالات

۱. احمدوند، ولی اله، آثار و احکام شرط تعیین خسارت ناشی از تأخیر و عدم اجرای تعهد در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی در حقوق ایران نشریه مصباح، مهر و آبان ۱۳۸۳، ش ۵۳.
۲. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، مسئولیت قراردادی، مجله حقوقی وزارت دادگستری، شماره ۱، ۱۳۶۴.
۳. قاسم زاده، مرتضی، «مفهوم غیر قانونی یا ناهنجار بودن فعل زیانبار در مسئولیت مدنی»، نشریه ی دیدگاه های حقوقی قضائی، بهار و تابستان ۱۳۷۸، شماره ی ۱۳ و ۱۴.

پایان نامه

۱. شیوایی، شمس الدین، کجوری، مقایسه مسئولیت قراردادی با مسئولیت غیر قراردادی، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.